

FRONT-LINE

Matevž Kos

Teologija osvoboditve v Blatnem dolu

Vlado Žabot: PASTORALA

Wieser, Celovec-Salzburg 1994

Znotraj pisateljske generacije, do nedavnega "mlade slovenske proze", je Vlado Žabot s svojo romaneskno (*Stari pil*, 1989; *Skrivnost močvirja Vilindol*, 1994), pa tudi novelistično prozo (*Bukovska mati*, 1986) ustvaril bržkone enega najbolj poudarjeno "avtorskih" opusov. Če je v kratkem, a toliko bolj herojskem obdobju slovenske metafikcije (Blatnik, Bratož, Šušulic), ki je kljub svoji kvantitativni skromnosti opazno (in spodbujena s kritiško-generacijskim "nastopom") zaznamovala drugo polovico proznih osemdesetih, Žabotovo pisanje za marsikoga morda delovalo kot nekakšen svojeglav, s stališča advokatov metafikcije celo "anahronističen" prozni rokav, se je v devetdesetih ujelo s tistimi prizadevanji slovenskih piscev (zlasti Tomšiča in Lainščka), ki so se naslonili na magično-ruralni topos kot eno poslednjih prizorišč "sakralnega". Ti odkloni od urbane (*post*)modernosti so se obenem ujeli s sočasnimi prizadevanji t. i. nove duhovnosti: reflektiranjem civilizacijske, "bivanjske" izkušnje onstran tradicionalnih, "institucionaliziranih" religioznih in mišljenjskih "vzorcev".

"Ruralnosti" *Pastorale*, jezikovno-stilistično doslej verjetno najbolj izdelanega, tematsko-vsebinsko pa najbolj ambiciozno zastavljenega Žabotovega dela, seveda ne gre razumeti v neposrednem, kmečko-vaškem smislu. Dogajanje romana je postavljeno v neki manjši, časovno-prostorsko nedoločljiv kraj. Ta nedoločljivost je v najtesnejši zvezi z

univerzalnostjo: *Pastorali* gre za zastavitev temeljnih "eksistencialnih vprašanj". Tistega, kar je temeljno, pa glede na specifično Žabotove poetike ni moč izreči ob množstvu konkretnih referenc: socialnih, zgodovinskih itd., ampak z osredotočenostjo na stvar samo. Ta je v *Pastorali* ljubezen. Ljubezen je njegovo dramaturško gibalno in osrednja kategorija njegove "metafizike", ubeseditve Resnice ljubezni pa – temu primerno – privzdignjen pisateljski cilj romana.

Pastorala je novodobna različica "razvojnega romana": pripoveduje zgodbo o mladi ženski, Nini, gojenki samostana oziroma nekakšnega ženskega cerkvenega zavoda, postavljenega v zakoten kraj, ki razpada pri živem telesu, pri svojih prebivalcih namreč. "Zaudarjalo je po gnilem in scalnici"; "sluzasta temnorjava nesnaga", "zadušljivo in soparno", "zadehla gniloba", "ena sama bolezen", "roji muh", "zmečkani, ugasli pogledi" ...: te označevalne predikate srečamo na eni sami strani (11), podobni si z nezmanjšano intenzivnostjo sledijo skozi ves roman. Pojasnjujejo pa Ninin pogled na zadevo; tretjeosebna pripovedna perspektiva je "subjektivizirana" (nikoli ne seže čez horizont junakinjinega izkustveno-doživljajskega sveta), hkrati pa je – ker je pač edina – na ta način že tudi "objektivizirana". Njen položaj je zato že na samem izhodišču in v primerjavi z drugimi "privilegiran", brez pravih protiigralcev, dialoških partnerjev itd.

Edino Nina je obdarjena z bistvogledjem, s pogledom v resnico. Drugi ne samo da živijo v laži, laž kot način preživetja je njihov temeljni princip; karakteristika življenja v Zavirju, tej lokalni metafori za človeški univerzum, je zapadlost vsakdanjosti. Ta je neresnična. Ne pozna namreč dejanske, avtentične ljubezni. Resnica, ki jo išče Nina, je resnica ljubezni. Razkrije se ji, da je ljubezen, ki jo oznanja zavod sv. Antona, katerega gojenka je, velika prevara. Je namreč samo nekaj "zunanjega", forma brez prave vsebine, dolžnost in prisila, ne pa nekaj "notranjega", stvar "duše" in "srca". Z uvidom, da je (tudi njena) "ljubezen samo še laž, bedna, jalova prevara, s katero bo skušala streči ljudem" (42), se odpravi na pot (samo)osvoboditve. Najprej, ko še misli, da je laž samo lokalne narave (da ne seže prek zavodovih zidov), se "po pomoč" zateče k različnim institucijam od Države do Cerkev. V primerjavi z "anemičnim" Josefom K., čigar podobna, bolj ali manj "parabolična", a jezikovno

bistveno bolj asketska in hladno "objektivno" ubesedena romanja v *Procesu* - nekoliko, vsaj v fabulativno-dramaturškem smislu, so nedvomno navdihnili *Pastoralo* - so samo potrditev resnice, da "resnice ni" oziroma da je logika Zakona nedoumljiva, je Ninin položaj že na izhodišču drugačen. Povedano drugače: ko se Josefu K. razkrije, da je "laž svetovni red", je to že najvišja "resnica" (ki obenem sama po sebi že tudi zanika lastno veljavnost, saj meri bolj na sfero "nujnosti" kot pa "resničnosti"); ne preostane mu drugega, kot da ta svetovni red, misterij nedoumljivega blodnjaka, vdano, "pasivno" vzame na znanje in celo življenje potrpežljivo prebije pred vrati Postave. Če pri Kafki spričo odsotnosti neke prave presojevalne instance razlike med resnico in lažjo pravzaprav sploh ni moč vzpostaviti, je laž, na katero naleti Žabotova glavna junakinja na vsakem koraku, pravzaprav samo potrditev *njene* Resnice. Laž Zavirja je predpogoj, da Nina ugleda resnico in da se od začetnega, "predrefleksijskega" stanja vzdigne do privilegiranega položaja, ko postane malodane njen "medij". Ninina zgodba poteka od njenega začetnega (a že takrat nelagodnega) kolaboriranja z lažjo do končne katarze, ko v imenu dejavne, konkretne, individualno-osebne ljubezni zavrne "mrtvega Kristusa" (in z njim "pozunanjeno" krščanstvo, Cerkev kot institucijo, njeno "lažno moralo" itd.), samo (še) enega od malikov ("Nobene ljubezni, nobene milosti ni premogla ta kultura, vzbujala je predvsem strah, odpor ... strašni malik." /121/) in patetično, opotekajoč se po močvari, znotraj daljšega, napol ekstatičnega monologa, proti koncu romana oznanj: "Bežite, sovražne sile ... kajti ljubezen je ptica svobode ..." (159).

Nina, oborožena s privzdignjenim etosom ljubezni, zavrne tudi Kristusovo "veselo oznanilo", češ da je njegova ljubezen do bližnjega v bistvu "abstraktna", vse "bližnje" med seboj izenačujoča. S to zavrnitvijo se *Pastorala* sklene; Ninina kritična "teologija osvoboditve" za svojo samoutemeljitev očitno ne potrebuje nič transcendentnega, absolutno presežnega (o čemer bi se dalo na primer razpravljati ob Lainščkovem romanu *Ki jo je megla prenesla*, enem redkih tovrstno naravnanih proznih besedil sodobne slovenske proze; po narativno-miljejski plati ni brez sorodnosti z Žabotovo *Pastoralo*). Nina neke transcendentne izkušnje nima in je niti ne išče: ljubezen, za katero ji gre, je povsem "konkretna", bolj kot imaginarno duhovna predvsem čutna, v navezi z zavrto, od

Institucije prepovedano spolnostjo. Ninina svoboda je zato bolj kot kaj drugega svoboda konkretne želje po drugem: "Največkrat so zalegla sanjarjenja o plavolasem mladeniču in o ljubljenu z njim ... Zmeraj sta odšla iz Zavrja. Kar sredi belega dne, z roko v roki, vsem na očeh in sta se smehljala in sta se pogledovala po strani, kot bi malce nagajivo, po delčkih, priznavala drug drugemu vsak svojo željo." (73). Njeno nasprotje, negacija so vsi, ki emancipacijskih potencialov udejanjenja tovrstne Želje zaradi nekakšne osebne "odtujenosti" – v smislu strahu pred dejansko močjo, "svobodo" lastne subjektivitete – niso pripravljeni prepoznati kot svojih in s tem, posledično, tudi že kot "intersubjektivno" zavezujočih.

Po drugi strani *Pastorala* nikjer zares ne razvije tistega, kar bi preseglo apriorno črno-belo optiko (na eni strani Nina kot bitje svobode, na drugi svet laži, stereotipov, "odtujitve" ...). Ne tematizira tovrstno razumljene svobode, njenih meja, predvsem pa ambivalentnosti Ninine drže. Nasprotno: pripiše ji celo nekakšno svetništvo, ki ga pa zvede na resnico Subjekta oziroma njegove imanence v smislu neustrašnega sledenja lastni Želji. Žabot se potemtakem zadovolji z "dogmatično" postavitvijo zoper Ninin po svojem bistvu precej preprosti "koncept" osvobajajoče ljubezni in njene presežne moči kot Velike alternative lažni praksi okostenelega, "neresničnega" sveta.

Narava Nininega emancipacijskega projekta je bolj ali manj transparentna, glede na zastavljene ambicije *Pastorale* je njen dejanski potencial bržkone tudi "prekratek". Problematika Ninine psihologije in karakterizacije, glede na to, da je edina prava junakinja romana, pa tudi njegove celotne fabulativnosti, se namreč skrči le na vprašanje njene "čutne" osvoboditve iz nasilnih oklepov družbe, ki da zatira posameznika iz "krvi in mesa" in ni pripravljena prisluhniti (predvsem spolno-erotični) avtentičnosti njegove biti kot absolutni pozitiviteti. Sklep romana, ki naj bi to osvoboditev nekako parabolično in s tem "spekulativno" zaokrožil, utemeljil in povzdignil na piedestal univerzalnosti, ravno zaradi parcialne narave koncepta "osvobojene ljubezni" ostane nedorečen. Konkretno je zaradi svojih univerzalističnih pretenzij postalo abstraktno.